

DE TIJDE DIMENSIE

Ria Fransen
Sabine Van Den Eynde

*Waarden,
zingeving
en
spiritualiteit in de zorg*

Fransen, Ria / Van Den Eynde Sabine;
De elfde dimensie - waarden, zingeving en spiritualiteit in de zorg;
Foto cover: Sergey Toroptsev;
Geel: Campinia Media vzw, 2008;
148 p; index; 25,5 cm; gelijmd.
ISBN: 978.90.356.1232.7; NUR 120.

Wettelijk depot België: D/2008/3941/11

Campinia Media vzw
Kleinhoefstraat 4
B – 2440 – GEEL (Belgium)

Tel.: [\(+32\) 014/59 09 59](tel:+32014590959)
Fax: [\(+32\) 014/59 03 44](tel:+32014590344)
e-Mail: info@campiniamedia.be>
URL: www.campiniamedia.be>

Copyright 2008: No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission of the publisher.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, print, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSTAFEL

I. INLEIDING: ZORG OM ZORGEN	11
II. EEN SPIRITUELE DIMENSIE VAN HET BESTAAN?	15
Mag het licht uit? Over de vraag achter de vraag	15
Spiritualiteit: what 's in a name?	16
Begripsomschrijvingen	17
Waarden, normen en mensbeeld	17
Waarden	17
Normen	18
Mensbeeld	18
Zingeving en existentiële dimensie van het mens-zijn	18
Levensbeschouwing en geloof	19
Religie	19
Spiritualiteit	20
Omschrijving	20
Spiritualiteit: een functionele benadering	21
Spiritualiteit: als een roos met vele blaadjes	22
Vanuit een integrerende levenskracht leven	23
Vanuit de heelheid leven, meer zijn dan één levensaspect	23
Vanuit de verbondenheid leven	24
Worden wie je (ten diepste toe) bent: spirituele groei	25
Jezelf overstijgen, méér zijn dan 'ik-gericht'	25
Positief in het leven staan	26
Op zoek gaan naar een doel of richting in het leven, een levensvervulling	27
Beleven en verdiepen van waarden, geloof en levensbeschouwing	28
De verhouding tussen spiritualiteit en gezondheid	28
Drie niveaus van zorg om spiritualiteit	28
Ondersteunen van waardebeleving, zingeving, levensbeschouwing	30
De dynamiek van de 'elfde dimensie'	30
Hoogst persoonlijk en toch gedeeld met anderen	30
Openheid voor verschil: een uitdaging in de zorg	31
Spiritualiteit kleurt de zorgrelatie	33
Spiritualiteit, zingevingsvragen, de vraag achter de vraag	35

Spiritualiteit en zingevingsvragen	35
Zingeving en de vraag achter de vraag	36
Zorg voor spiritualiteit	37
Lijden verlichten, kracht versterken	37
Innerlijke ruimte creëren	38
Verwerkingsvragen	40
Het vakjargon	40
Taalhandelingen: de vraag achter de vraag	40
Lijden verlichten, kracht versterken, innerlijke ruimte creëren	40
Herkennen van aspecten van "de roos van spiritualiteit"	41
III. ZORG, DE MOEITE WAARD: VANUIT WAARDEN WERKEN IN DE GEZONDHEIDSZORG	43
Vorbereiding vanuit de praktijk	43
Inleiding	44
Zorgen: een waardevolle wijze van mens-zijn	44
De mens als een zorgend wezen	44
Zorgen: een cirkelbeweging van zorg geven en ontvangen	45
Zorgen: een netwerk van asymmetrische relaties	46
Een netwerk van zorgrelaties	46
Zorg ontvangen, zorg geven	46
Wederzijdsheid als evenwicht in asymmetrische relaties	46
De professionele zorgrelatie: de zorgvrager centraal	47
Professionele waarden in de gezondheidszorg	48
Waarden: wat de moeite waard is om na te streven	49
Waarden en normen	50
De verhouding tussen waarden en normen	50
Drie niveaus van waarden en normen	50
ICN code: onvoorwaardelijk respectvolle zorg als basisnorm	51
De beroepscode als professionele norm	52
Normen, wetten, en de geldigheid van beroepsnormen	52
Juridische afdwingbaarheid van regels	53
Normen als vertrekpunt voor reflectie	53
Beroepscodes en waarden: enkele voorbeelden	54
Geen persoonlijke of intieme relaties aangaan met zorgvragers	54
Geen persoonlijke giften of geschenken aanvaarden	55

Begeleiden bij het opnieuw opnemen van de zelfzorg	57
De context van waarden en normen	58
Beroepscode als houvast in concrete situaties	58
De globale context: een netwerk van relaties	58
De relatie tot de zorgvrager, diens partner/kinderen en familie	59
Situatieschets	59
De zorgvrager centraal in de zorgverlener-zorgvrager relatie	59
De relatie tot andere zorgverleners, collega's en anderen	60
Een concreet voorbeeld	60
Een netwerk van zorgverleners rond de zorgvrager	60
De relatie tot het eigen beroep	61
Een concreet voorbeeld	61
Fier om zorgverlener te zijn	62
De relatie tot de maatschappij	63
Een concreet voorbeeld	63
Zorgverlener in een maatschappelijke context	63
De moeite waard, maar soms moeilijk waar te maken	64
Een concreet voorbeeld: het Rode Kruis	64
Moeilijkheden om waarden waar te maken	65
Men kan niet op alle vlakken goed doen (vermenging goed en kwaad)	65
De menselijke beperktheid: ik kan niet alles tegelijk	65
Spanningsveld: waarden in beweging én duurzaam	66
De uitdaging vanuit het verhaal van de Syro-Fenicische	67
Het verhaal	68
Drie mechanismen van uitsluiting	69
Actualiteit	70
Verwerkingsoefeningen	71
IV. EEN PRAKTISCH ETHISCH INSTRUMENT VOOR EEN SITUATIE-ANALYSE	73
Vorbereiding vanuit de praktijk	73
Waardebeleving leidt tot ethische reflectie over de zorg	74
Waardebeleving in de zorg: bron van ethische reflectie	74
Ethische ervaringen in de zorg	75
De ethische ervaring van het positieve contrast: zo zou het altijd moeten zijn!	75
De ethische ervaring van de voorbeeldfiguur: waarden in levende lijve voorgeleefd	75
De ethische ervaring van het negatieve contrast: zo ga je toch niet met mensen om!	76
De ethische ervaring van de controverse: we denken verschillend over goede zorg	77

Verdiepen en opbouwen, niet afbreken	78
Aanknopingspunten voor ethisch overleg	79
Educatieve vormingsmomenten	79
Ethische reflectie in het werkveld	80
Welk aspect van het handelen waardeer je (niet)?	81
Vier handelingsaspecten	81
De intentie of gezindheid van de handeling	81
De handeling op zich	81
De voorziene (en onvoorziene) gevolgen	82
De situationele context	82
Bijdrage en eenzijdigheid van elk handelingsaspect	82
Alleen de goede bedoelingen?	82
Alleen de juiste handeling?	83
Alleen de gevolgen?	83
Alleen de omstandigheden?	83
Een veelzijdige aanpak	84
Op zoek naar een ethisch toetsingsinstrument	84
De ethische kubus: integratie van de hele zorghandeling	84
Integratie van waarden als beoordelingscriterium	85
Mens-waardig	85
Zorg-zaam	86
Drie actieterreinen	86
Uniciteit, intersubjectiviteit en solidariteit	86
Micro-, meso-, macroniveau van de zorghandeling	87
Voorstel tot een ethisch toetsingsinstrument	87
Op zoek naar betere zorg: een stappenplan	88
Algemene voorstelling	88
Globale beschrijving	88
Stem geven aan het perspectief van de zorgvrager	89
Schematisch overzicht	90
Het project Heracleitos (werkgroep ethiek Vlaamse Verpleegunie)	90
Eerste stap: verzameling van de feiten	91
Uit het relaas van een situatie de feiten halen	91
Een feitenformulier	92
Valkuilen vermijden bij het opstellen van het feitenformulier	95
Tweede stap: verhelderen (wat is hier belangrijk, wat is het probleem?)	96
De OF-OF situatie (het ethische dilemma)	96
Valkuilen vermijden bij het verhelderen van waarden, normen, problemen	99
Derde stap: een zorgbeleid ontwikkelen	99
In goede zorg meerdere waarden tegelijkertijd waarmaken	99
Een voorbeeld	100

Vierde stap: evalueren en bijsturen	101
Het stappenplan: een totaalformulier	101
Verwerkingsvragen en oefeningen	104
Het vakjargon leren hanteren	104
Je eigen casussen analyseren	104
Voorbeeldcasussen	105
Casus: Is dit nog menswaardig?	105
Casus: Een Marokkaans meisje	106
Casus: Opkomen voor een zorgvrager met een diabetesvoet	107
Casus: Een verloskundige consultatie voorbereiden	108
V. SPIRITUALITEIT: JE ZORG?	109
Vorbereiding vanuit de praktijk	109
Inleiding	111
De maatschappelijke achtergrond van spiritualiteit als zorgvraag: diversiteit in de samenleving	111
Spiritualiteit als zorgvraag vanuit de zorgvragers	112
Praktijkervaringen	112
Vanuit een verpleegkundig onderzoek	113
Vanuit een onderzoek bij vrouwen met een hoogrisico zwangerschap	114
Spiritualiteit als zorgvraag in visies op het zorgend beroep	115
Holistische mensvisie	115
Verpleegkundige beroepscompetenties	116
Vroedkundige beroepscompetenties	117
Algemene competenties toespitsen op spiritualiteit (R. van Leeuwen)	119
Zorgverleners zijn in staat om informatie te verzamelen over de spiritualiteit en om de noden van de zorgvrager te identificeren.	119
Zorgverleners kunnen met zorgvragers en het team bespreken hoe in de spirituele zorg voorzien wordt, wat het zorgbeleid is, hoe het gerapporteerd zal worden.	120
Zorgverleners kunnen spirituele zorg verlenen en deze zorg evalueren met de zorgvragers en het team.	121
Zorgverleners kunnen hun eigen waarden, overtuigingen en gevoelens hanteren in professionele relaties met zorgvragers van andere levensbeschouwingen en religies.	121
Zorgverleners kunnen op betrokken wijze met zorgvragers uit diverse culturen communiceren.	121
Zorgverleners kunnen wat spiritualiteit betreft bijdragen tot kwaliteitszorg en het verbeteren van de deskundigheid binnen een organisatie.	122

Spiritualiteit als zorgvraag vanuit de beroepscode	122
Respect voor de andere als andere	123
Zorg op maat	124
Werken met Patroon 11	125
Wie, wat, wanneer, met wie?	126
Geen extra opdracht, maar uitdieping van de zorg	126
Komen tot spiritueel welzijn: begripsverheldering	128
Leren observeren: woorden, symbolen, rituelen	129
Symbolen	129
Rituelen	130
Oefenen vanuit praktische voorbeelden van symbolen en rituelen	130
Hulpvragenlijst voor Patroon 11	134
De roos van spiritualiteit als evaluatie	136
Enkele richtvragen bij de roos van spiritualiteit	136
Een voorbeeld uit de praktijk: stomazorg bij een zorgvrager met de ziekte van Crohn	137
Verwerkingsvragen en oefeningen	142
Casus: Een Somalische moslima	142
Casus: Een zorgvrager met Parkinson	143
VI. BESLUIT	144
VII. BIBLIOGRAFIE	146